

PIELGRZYMKA KSIĘCIA POMORSKIEGO BOGUSŁAWA X DO RZYMU U SCHYŁKU XV WIEKU

Podróże i pielgrzymki do Rzymu w czasach średniowiecznych posiadają obszerną literaturę¹. Osobno należy rozpatrywać literaturę przedstawiającą pielgrzymki związane z latami jubileuszowymi² w czasach średniowiecznych, a osobno związaną z szeroko pojętymi podróżami³. Niezwykle trudna jest jednoznaczna ocena podróży księcia pomorskiego Bogusława X do Ziemi Świętej, której jednym z etapów był pobyt w Rzymie. Jest to z całą pewnością pielgrzymka, jednakże jej motywacja pozostaje do dziś dnia nie wyjaśniona.

Bogusław X, syn Eryka II, panował jako samodzielny władca w latach 1478–1523. Władzę objął po śmierci swego stryja Warcisława X.

* Wykaz zastosowanych skrótów znajduje się na końcu tomu, przed spisem treści.

¹ Por. B. Wyrozumską, *Z dziejów polskich pielgrzymek w średniowieczu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1989 z. 89 s. 81–82; J. Wiesiołowski, *Pielgrzymowanie Polaków do Rzymu na przełomie XV i XVI w. (1478–1526)*. Komunikat, w: *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, red. H. Manikowska, H. Zaręmska, Warszawa 1995 s. 160–165; W. Mruk, *Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej w drugiej połowie XIV wieku*, Kraków 2001 (tam dalsza literatura).

² A. Broż, *Historia lat świętych*, Rzym 1983; J. Smółucha, S. A. Sroka, *Historia lat świętych*, Kraków 1999; B. Kumor, *Pierwszy rok święty w kościele katolickim (1300)*, RTK t. 23: 1976 z. 4 s. 5–10; H. D. Wojtyńska, *Lata święte w XV i XVI wieku*, tamże, t. 22: 1976 z. 4 s. 11–24.

³ Por. H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Kraków 1938 s. 9–75; T. Ulewicz, *Średniowieczne podróże z Polski do Włoch (wprowadzenie kulturotwórcze)*, „Ruch Literacki” R. 28: 1987 z. 6 s. 411–420; L. J. Kościelak, *Nad ruchliwością turystyczną wieków średnich*, „Problemy Turystyki” 1987 nr 4 s. 27–34.

W 1491 r. poślubił Annę córkę Kazimierza Jagiellończyka; od tego momentu datują się jeszcze bliższe kontakty księstwa pomorskiego z Polską⁴. Bogusław X przeszedł do historii z przydomkiem *Wielkiego*, był zjednoczycielem Pomorza Zachodniego oraz twórcą licznych reform wewnętrznych⁵. Najdokładniej opisane w polskiej historiografii są plany Bogusława X oddania swego księstwa w lenno władcóm Polski⁶. Literatura w języku polskim traktująca o pielgrzymce księcia jest stosunkowo niewielka⁷.

Podstawowymi źródłami do dziejów Bogusława X są kroniki Jana Bugenhagena i Tomasza Kantzowa. Warto zaznaczyć, iż powstały one z inspiracji dworu książęcego Bogusława X, z tej przyczyny pewne kwestie są przedstawione w sposób stronniczy⁸. Do dziejów konfliktu o ziemię szczecińską jednym z podstawowych źródeł jest *Cronica de ducatu Stettinesis et Pomeraniae gestorum inter Marchiones Brandenburgenses et duces Stettinenses*⁹. Ponadto, oprócz źródeł rękopiśmiennych¹⁰, bardzo istotne znaczenie, w kontekście całego panowania Bogusława X, ma wydany przez R. Klempina kodeks dyplomatyczny obejmujący panowanie księcia¹¹. Jednakże pobyt Bogusława

⁴ E. Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, t. 2, Szczecin 1995 s. 103–107.

⁵ Zob. szerzej B. Wachowiak, *Główne etapy przewycięzania rozdrobnienia feudalnego na Pomorzu Zachodnim w XV wieku*, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza” t. 1: 1955 z. 2 s. 5–54.

⁶ Kwestia rokozań: B. Ziენტara, *Szkice szczecińskie (X–XVIII w.)*, Warszawa 1958 s. 150–152; B. Wachowiak, *Dzieje Pomorza Zachodniego od XIII do połowy XVII wieku w powojennej historiografii polskiej i obcej*, „Przegląd Zachodniopomorski” R. 19:1975 z. 2 s. 166–168.

⁷ S. A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958 s. 66–67; M. Czerner, *Wyprawa Bogusława X*, „Zapiski Koszalińskie” 1964 z. 2 s. 59–66; Są to jednakże prace opisujące tylko podróż do Ziemi Świętej; pomijają pobyt księcia w Rzymie. Jest on przedstawiony skrótowo u Z. Boraśa, *Książęta Pomorza zachodniego. Z dziejów dynastii Gryfitów*, Poznań 1978 s. 174–176.

⁸ Zob. opracowanie na temat wspomnianych kronik w kontekście przedstawienia dziejów przed panowaniem Bogusława X: W. Fenrych, *Kroniki Jana Bugenhagena i Tomasza Kantzowa o dziejach Pomorza Zachodniego w latach 1370–1464. Studium z zakresu ideologii politycznej*, Szczecin 1965.

⁹ W. Fenrych, *Ideologia polityczna Pomorza Zachodniego na tle jego związków z Polską w średniowieczu*, w: *1000 lat na Odrę i Bałtykiem*, red. K. Golczewski, Szczecin 1966 s. 128.

¹⁰ Podstawowe numery dokumentów wydanych przez księcia J. Podralski, *Archiwum książąt szczecińskich*, t. 1, Szczecin 1991 s. 6.

¹¹ *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns auf der Zeit Bogislafs X*, ed. R. Klempin, Berlin 1859.

wa X w Rzymie został w kronikach Bugenhagena i Kantzowa przedstawiony bardzo skrótowo¹². Najistotniejszym źródłem opisującym pobyt Bogusława X w Rzymie jest *Liber notarum* Jana Burckarda¹³. Dzięki dziennikowi Burckarda, który był papieskim mistrzem ceremonii¹⁴, możliwe staje się odtworzenie niemal dzień po dniu pobytu Bogusława X w Rzymie. To nie wykorzystane w polskiej historiografii źródło stało się podstawą niniejszego szkicu. Powstałe w czasach późniejszych kroniki J. Micraeliusa oraz J. Wedela wzmiankują pielgrzymkę Bogusława X, jednakże opierają się w przeważającej części na kronikach Kantzowa i Bugenhagena. Wiadomości na temat pobytu Bogusława X w Rzymie, przekazane przez J. Micraeliusa, są niezwykle skrótowe¹⁵. Kronika J. Wedela rozpoczyna się od roku 1501, mimo to wspomina przywileje, które uzyskał od cesarza Bogusław X, w trakcie swej pielgrzymki¹⁶.

Prace niemieckojęzyczne z przełomu XIX i XX w. dotyczą pielgrzymki księcia Bogusława X do Ziemi Świętej¹⁷. Prace nie-

¹² Por. J. Bugenhausen, *Pomerania, in quatuor libros divisa. Quorum Primus agit de Pomeranorum antiquitate. Secundus refert Pomeranorum conversionem. Tertius Principum Pomeraniae gestarumque tradit sanguinis propaginem. Quartus continet miscellanea, ex manuscripto edidit Jac. Hrenr. Balthasar, Gryphiswaldi 1728 s. 180; J. Bugenhagen czerpał z pracy J. Kitzschera. Zob. szerzej jedno z pierwszych wydań wspomnianej pracy: *Tragicocomoedia De Hierosolymitana profectioe illustrissimi Ducis Pomerani, etc. ante annos XCIII conscripta a clarissimo et doctissimo viro, Johanne de Kitscher i.v.d. Praeposito Colbergense: nunc Vero denuo impensis Israelis Caykovii Excusa a Joachimo Rhetio, Cum privilegio ad triennium, Stetini... Anno MDXCIII*; Rzymski etap pielgrzymki księcia jest przedstawiony pobieżnie w kronice Kantzowa. *Des Thomas Kantzow Chronik von Pommern in niederdeutscher Mundart*, ed. G. Gabel, Stettin 1929 s. 35.*

¹³ *Johannis Burckardi Liber notarum ab anno MCCCCLXXXIII usque ad annum MDVI*, ed. E. Celani, w: *Rerum Italicarum Scriptores*, ed. L. A. Muratori, t. 32, vol 2, Citta di Castello 1911 s. 62–72.

¹⁴ K. Baczkowski, *Europa środkowowschodnia w oczach włoskich historyków i pamiętnikarzy II połowy XV w.*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” R. 49: 1999 nr 1/2 s. 119.

¹⁵ Patrz też księga trzecia kroniki J. Micraelii, *Antiquitatis Pomeraniae Der Sechs Bücher Vom Alten Pommerlande*, Stettin 1723 s. 311.

¹⁶ *Hausbuch Des Herrn Joachim von Wedel auf Krempzow Schloss und Blumberg erbgessen*, ed. J. Freikerrn, Tübingen 1882 s. 11; Por. opinia o tych źródłach Z. Boraś, *Stosunki polsko-pomorskie w II połowie XVI wieku*, „Biblioteka Słupska” t. 15: 1965 s. 13.

¹⁷ Zob. szerzej R. Röhrich, *Bibliotheca Geographica Palaestinae. Chronologisches Verzeichniss der auf die Geographie des heiligen Landes bezüglichen Literatur*

mieckich badaczy poruszyły także tematykę pobytu księcia Bogusława w Rzymie¹⁸.

Bogusław X po odbyciu pielgrzymki do Ziemi Świętej, w latach 1496–97, udał się do Rzymu. Warto nadmienić, że książę podczas podróży morskiej został zaatakowany przez tureckich piratów; mężna postawa Bogusława w czasie walki rozstrawiła jego imię – tworząc mit ostatniego krzyżowca¹⁹.

Kolejnym etapem po pielgrzymce do Ziemi Świętej było odwiedzenie Wiecznego Miasta. Po kilkutygodniowym pobycie w Wenecji, Bogusław wyruszył do Rzymu²⁰. Wedle kroniki Bugenhagena pobozny książę nie tylko pielgrzymował do Grobu Pańskiego, lecz także udał się do Stolicy Apostolskiej²¹. Droga księcia z Wenecji, z której wyruszył 27 listopada, wiodła przez Rawennę, Rimini, Loretto, Tolentino, Spoleto, aby zakończyć się w Rzymie²².

Książę przybył do Rzymu w czwartek, 14 grudnia 1497 r.²³ Zano-towano wówczas, iż przybył przez most Mulwijski i łąki, bramę Zielonego Parku. Został przyjęty przez dworzan papieża i kardynałów oraz posłów królów: rzymskiego, hiszpańskiego, neapolitańskiego i węgierskiego, państwa weneckiego oraz księcia Mediolanu. O wjeździe księcia do Wiecznego Miasta wiadomo, iż jechał konno między regentem Rzymu po prawej stronie i Henrykiem, księciem Brunsz-

von 333 bis 1878, Berlin 1890 s. 147; T e n z e, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Gotha 1889 s. 203–207; J. M u e l l e r, *Actenstücke zur Geschichte Bogislaus X. Reise in den Orient im Jahre 1497*, „Baltische Studien” t. 29:1879 s. 167–298.

¹⁸ Por. F. W. B a r h o l d, *Geschichte von Rugen und Pommern*, t. 1, Hamburg 1843 s. 525–529; Ponadto M. Wehrmann tematyce tej poświęcił krótki szkic, liczący niepełna dwie strony, nie przytaczając jednakże źródeł ani literatury przedmiotu, z których korzystał, *Herzog Bogislaus X in Rom*, „Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde” R. 19:1905 nr 4 s. 62–63; T e n z e, *Herzog Bogislaus X Fahrt nach Palastina*, tamże, R. 14:1900 nr 3 s. 46–48; T e n z e, *Die Reise Herzog Bogislaus*, „Pommersche Jahrbücher” R. 1:1900 s. 47–48; T e n z e, *Von Herzog Bogislaus X*, „Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde”, R. 14:1901 nr 1 s. 9.

¹⁹ Patrz przypis nr 17.

²⁰ Z. B o r a s, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 174.

²¹ J. B u g e n h a g e n, *Pomerania*, s. 180.

²² M. W e h r m a n n, *Die Reise Herzog Bogislaus X*, s. 47.

²³ Datę tę podaje, nie zaznaczając, iż był to czwartek, M. W e h r m a n n, *Herzog Bogislaus X. Fahrt*, s. 47; Podobnie T e n z e, *Die Reise Herzog Bogislaus X*, s. 47; T e n z e, *Herzog Bogislaus X in Rom*, s. 62.

wiku, posłem rzymskim po lewej stronie. Poprzez plac Fiore książę udał się do *Domu Niemieckiego*²⁴ gdzie przygotowano mu gościnę, tam też zgodnie ze zwyczajem wszystkim podziękował, jak skrupulatnie zanotował J. Burckard²⁵.

Jednym z istotniejszych wydarzeń w trakcie pobytu w Wiecznym Mieście była audyencja u papieża Aleksandra VI. Miała ona miejsce w poniedziałek 18 grudnia²⁶. Książę Bogusław X został wyróżniony przez papieża, gdyż ten zezwolił mu na pocałowanie swej ręki i policzka. Wiadomo, iż w trakcie tej uroczystości panowie Medici, Valentino i Borgia stali obok, kiedy książę padł na kolana przed biskupem Rzymu. Wtedy został także przyjęty przez wyżej wymienionych kardynałów do ucałowania policzka. Podczas tej uroczystości poseł króla rzymskiego Philbertus Naturelli był tłumaczem księcia, mimo iż książę, jak skrupulatnie zapisał Burckard, potrafił trochę mówić po łacinie. Znajomość łaciny uwidoczniła się już w dniu wjazdu do Rzymu, bowiem wówczas wszystkim dworzanom kardynałów i posłom, sam w kilku słowach podziękował w tym języku. Jednakże w dniu 18 grudnia, ów Philbertus Naturelli najpierw podziękował dworzanom papieża, w imieniu Bogusława X²⁷. W tym samym dniu książę szczeciński odwiedził hospicjum Santa Maria dell’Anima²⁸.

Kolejne informacje jakie podaje J. Burckard o pobycie Bogusława w Rzymie znajdują się pod datą 20 grudnia. Wówczas to papieski mistrz ceremonii miał zwrócić uwagę Jego Świątobliwości Aleksandra VI, że jest tutaj znamienity książę szczeciński. Określał go jako najdostojniejszego władcę, *pana obszaru ziemi długości 60 wedle naszych (miar) i ponad 30 mil szerokości*²⁹. Ze swego państwa miał czerpać rocznie około 100 tys. dukatów dochodu. W mniemaniu J. Burckarda Bogusław X uchodził za jednego z głównych przywódc-

²⁴ Por. *Er stieg im Deutschen Hause bei St. Peter ab*. M. W e h r m a n n, *Die Reise Herzog Bogislaus X*, s. 47; T e n z e, *Herzog Bogislaus X in Rom*, s. 62; Por. *in das Deutsche Haus dicht an St. Peter, im Campo Santo*. F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 526.

²⁵ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 64; Por. T. K a n t z o w, *dz. cyt.*, s. 35.

²⁶ Por. wzmiankę u Z. B o r a s a, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 174; Patrz M. W e h r m a n n, *Die Reise Herzog Bogislaus X*, s. 47.

²⁷ J. B u r c k a r d i, *dz. cyt.*, s. 64.

²⁸ T. K a n t z o w, *dz. cyt.*, s. 35.

²⁹ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 64.

ców Niemiec, za tego, który w Cesarstwie Rzymskim powinien mieć miejsce po arcyksięciu Austrii. Mistrz ceremonii sugerował, iż powinno mu być wyznaczone odpowiednie miejsce w kaplicy – w ławie diakonów. Następca św. Piotra za radą kardynałów, wyznaczył Bogusławowi X miejsce po ostatnim diakonie, aby przekazać mu w dniu Narodzin Chrystusa miecz wraz z nakryciem głowy³⁰.

Ponadto dzięki *Liber notarum*, znajdujemy, na marginesie relacji o innych wydarzeniach, informacje dotyczące Bogusława X. Wiadomo np. o pewnej rozmowie przeprowadzonej przez biskupa Rzymu z Janem Burckardem. Podczas niej papież radził się mistrza ceremonii, czy odpowiedniejszą i szlachetniejszą rzeczą, byłoby przybyć na jutrznię w Noc Narodzin Pana, podczas której książę szczeciński miał czytać lekcję, a sam papież nie celebrowałby mszy głównej, czy też by celebrował, acz nie przychodził na jutrznię. Burckard doradził papieżowi, że chwalebniej będzie celebrować mszę główną, a nie przybywać na jutrznię. Za jego radą postąpił papież³¹.

Najistotniejszym wydarzeniem podczas bytności księcia w Rzymie był dzień Bożego Narodzenia³², kiedy to Bogusław został wyjątkowo uhonorowany przez papieża. Jego Świątobliwość odprawił uroczystą mszę w Bazylice Świętego Piotra, w towarzystwie Carafa kardynała neapolitańskiego³³. Wielebny pan kardynał Sienny odczytał po łacinie Ewangelię, pan Vasinus Gambaro list po łacinie, wielebny w Chrystusie ojciec pan Grzegorz Aleksander, biskup Arkadii³⁴, Ewangelię po grecku, pan Demetriusz odczytał list po grecku. W trakcie mszy głównej pierwszą wodę do obmycia rąk podawał papieżowi pan Hieronim Donatus, poseł republiki weneckiej, drugą pan Sperandeo, poseł króla Neapolu, trzecią senator rzymski, a czwartą dostojny pan Bogusław, książę szczeciński³⁵. Bogusław zajmował miejsce – o którym

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 65.

³² Zob. skrótową wzmiankę u M. Wehrmanna, *Die Reise Herzog Bogislaw X*, s. 47; Tenże, *Herzog Bogislaw X in Rom*, s. 62.

³³ C. Eubel, *Hierarchia catholica Medii aevi sive summorum pontificum s.r.e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta e documentis tabularii praesertim vaticani collecta digesta*, t. 2, Monasterii 1894 s. 200.

³⁴ Był nim Joannes Alexander Georgii. C. Eubel, *dz. cyt.*, s. 93.

³⁵ J. Burckard, *dz. cyt.*, s. 65; Por. Z. Boras, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 174.

zdecydował Ojciec święty – za kardynałami, mianowicie za czcigodnym kardynałem Borgio w ławie diakonów, kardynałów³⁶. Po zakończeniu mszy kardynał Sieny ogłosił odpusty przyznane przez papieża, następnie ogłoszono odpust zupełny, papież odczytał fragmenty Ewangelii św. Jana. Dopiero wtedy dla księcia pomorskiego nastąpił kulminacyjny moment uroczystości. Aleksander VI publicznie poświęcił miecz³⁷ klęczącemu przed nim Bogusławowi X³⁸, książę ponadto otrzymał nakrycie głowy³⁹ przez Z. Borasa określane jako kapelusz książęcy⁴⁰. Na podarowanym mieczu miał widnieć napis: *Bogislao – Pontifex Alexander sextus Romae Anno 1498*⁴¹. Następnie Jan Burckard chciał w imieniu Bogusława X podziękować papieżowi stosownymi do tego własnymi słowami, jednakże zwierzchnik Kościoła nie chciał wysłuchać Burckarda. W jego mniemaniu, nie chciał od razu odpowiadać⁴². W trakcie tej ceremonii papież miał zwrócić się do swego otoczenia następującymi słowami: *pulchra esset bestis, si sciret loqui*, miał w ten sposób podsumować nieznaną przez księ-

³⁶ J. Burckard, *dz. cyt.*, s. 65–66.

³⁷ Zob. szerzej zdjęcie wspomnianego miecza H. Bette, *Die Kunst am Hofe der pommerschen Herzöge*, Berlin 1937 s. 17; Jedno z tych zdjęć jest także reprodukowane w *Pomorze Zachodnie*, red. J. Deresiewicz, Poznań 1949 s. 114–115; Zdjęcie to zamieszcza także Z. Boras, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 175; Por. przypis nr 1 J. Burckard, *dz. cyt.*, s. 66; Por. *Ubi inter alia honoris insignia a Papa Alexandre sexto aureo ense donatus est*. J. Bugenhagen, *dz. cyt.*, s. 180.

³⁸ J. Burckard, *dz. cyt.*, s. 66.

³⁹ Tamże, s. 66; Informacja o obdarowaniu Bogusława X mieczem i kapeluszem pojawia się także u J. Micraeli, *dz. cyt.*, s. 311.

⁴⁰ Z. Boras, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 174; Por. J. Bugenhagen, *dz. cyt.*, s. 180; Zob. też F. W. Barthold, *dz. cyt.*, s. 527; Por. M. Wehrmann, *Die Reise Herzog Bogislaw X*, s. 47.

⁴¹ Z. Boras, *Książęta Pomorza zachodniego*, s. 174; Książę zasiadał wówczas *gleich unterhalb der Kardinale*, informację o mieczu znajduje się na tej samej stronie F. W. Barthold, *dz. cyt.*, s. 527; Zob. także rysunek miecza, na którego jelcu widnieje napis *Pontifex Alexander Sextus. Roma. Anno 1497*, oraz podpis pod ilustracją: *Épée d'honneur ciselée par Angelino de Sutri et donée par Alexandre VI à Boguslaw X, duc de Poméranie*. E. Muntz, *Histoire de l'art. Pendant la Renaissance*, t. 2, Paris 1891 s. 242; Jest to nieliczny rysunek samego miecza, szkic na stronie następnej przedstawia jego pochwę. Na obu rysunkach nie widać pełnego napisu, który przytaczają Z. Boras i F. W. Barthold. Warto zaznaczyć, iż prace polskojęzyczne reprodukcją zdjęcia miecza w pochwie lub zbliżenia pokazujące zdobienia.

⁴² J. Burckard, *dz. cyt.*, s. 66.

cia łaciny i włoskiego⁴³. Podarowany miecz książę przekazał jednemu ze swej służby. Ów nosił go cały czas przed księciem⁴⁴. Po mszy Bogusław X w towarzystwie posłów i innej *gromady*⁴⁵ odjechał spod Bazyliki Świętego Piotra. Podążał w środku między arcybiskupem Ratzbony po prawej, a Henrykiem księciem Brunszwiku po lewej. Wiadomo, iż Bogusław X jechał przed żołnierzami niosącymi tarcze oraz tym rycerzem, który niósł przed nim miecz podarowany przez papieża. Za księciem jechał wspomniany Philbertus Naturrelli. Natomiast za nimi podążali dwójkami bądź trójkami licznie zgromadzeni⁴⁶.

Z pobytom księcia w Rzymie wiąże się też sprawa upomnienia papieskiego, jakie otrzymali biskupi. Otóż w ostatnią niedzielę grudnia 1497 r., żaden z biskupów nie przybył na uroczystą mszę odprawioną w papieskiej kaplicy. Po mszy Jego Świątobliwość polecił Janowi Burckardowi udać się do wzmiankowanych biskupów i powiedzieć im, że to zniesławienie Stolicy Apostolskiej odprawiać uroczystą mszę w obecności papieża i kolegium kardynałów, przy braku wszystkich biskupów. Aby w pełni wykazać ich niedopatrzenie zaznaczył, iż na mszy był obecny dostojny pan książę szczeciński przybyły z zagranicy⁴⁷.

O pozycji jaką cieszył się Bogusław X w oczach Aleksandra VI świadczy incydent związany z Tispotusem Morce. Otóż żalił się on papieżowi z powodu swego miejsca, gdyż książę szczeciński zajmował miejsce bezpośrednio po kardynałach a przed nim, ów uważał iż nie licuje to z jego godnością. Aleksander VI nie udzielił mu żadnej odpowiedzi, lecz polecił Janowi Burckardowi, aby po niesporach oznajmił Tispotusowi Morce, aby nie przychodził do kaplicy kiedykolwiek będzie tam obecny książę Bogusław X. Polecenie to Burckard wypełnił, i jak podsumował: *on [Tispotus Morce] przestrzegał tego polecenia*⁴⁸.

⁴³ Z. B o r a s, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 174; J. Burckard nie wspomina tych słów; Por. F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 526.

⁴⁴ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 66.

⁴⁵ *Tamże*, s. 67.

⁴⁶ *Tamże*, s. 67; Zob. też F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 527.

⁴⁷ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 67.

⁴⁸ *Tamże*, s. 67.

Wiadomo także, iż 31 grudnia książę Bogusław X napisał list do swojej małżonki⁴⁹. Jego fragmenty cytują K. Kozłowski i J. Podrański⁵⁰.

Kolejny przykład osobistego traktowania Bogusława X przez papieża widoczny jest w poniedziałek 1 stycznia 1498 r., kiedy to papież polecił Burckardowi, aby towarzyszył przybyszowi z Pomorza do bazyliki Świętego Jana na Lateranie⁵¹. Burckard z polecenia papieskiego pokazał księciu głowy świętych. Wprowadził go poza balustradę oddzieloną kratą – po otwarciu jej przez strażników, którzy uczynili to z rozkazu Ojca świętego⁵². Bogusław X był ponadto w kościele S. Maria dell Anima oraz S. Agostino⁵³.

W sprawie miejsca, które zajmował Bogusław w ławie diakonów pojawia się informacja, iż zajmował je w czwartek 4 stycznia⁵⁴, podczas mszy żałobnej ku czci śp. kardynała Parmy w kościele św. Augustyna w Rzymie⁵⁵. Wiadomo ponadto, iż we wtorek 16 stycznia Bogusław X w towarzystwie jedenastu kardynałów zasiadał w chórze⁵⁶.

Książę Bogusław X pobyt w Rzymie zakończył w dniu 19 stycznia, kiedy to rano w towarzystwie Henryka księcia brunszwickiego, Filiberta Naturelli, oraz wielu innych dworzan i jego przyjaciół, wyruszył w drogę do swej ojczyzny⁵⁷.

Podróż powrotna księcia wiodła między innymi przez Sienę⁵⁸, Florencję, Bolonię, Weronę, Trydent a następnie przez Insbruck, Monachium, Ingolstadt, Norymberge, Bamberg, Jenę, Lipsk, Witemberge

⁴⁹ M. W e h r m a n n, *Die Reise Herzog Bogislaws X*, s. 48.

⁵⁰ Zob. szerzej K. K o z ł o w s k i, J. P o d r a ł s k i, *Anna Jagiellonka i Bogusław X w świetle dokumentów archiwalnych*, w: *Regiony w dziejach Polski. Pomorze Zachodnie w Tysiącleciu*, red. P. B a r t n i k, Szczecin 2000 s. 106; Zob. także K. K o z ł o w s k i, *Anna Jagiellonka i Bogusław X*, „Szczecińskie Studia Kościelne” 1991 nr 2 s. 50.

⁵¹ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 67–68; F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 527.

⁵² J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 68.

⁵³ M. W e h r m a n n, *Herzog Bogislaw X in Rom*, s. 63.

⁵⁴ Tego samego dnia Bogusław X otrzymał od papieża przywileje, między innymi *de non evocando*. Zob. szerzej M. W e h r m a n n, *Die Reise Herzog Bogislaws X*, s. 48. O tym fakcie nie wspomina J. Burckard; Zob. też F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 528–529.

⁵⁵ J. B u r c k a r d, *dz. cyt.*, s. 68.

⁵⁶ *Tamże*, s. 70.

⁵⁷ *Tamże*, s. 72.

⁵⁸ Przybył doń 27 stycznia. F. W. B a r t h o l d, *dz. cyt.*, s. 529.

do Berlina, z którego książę udał się do Szczecina⁵⁹. Z etapem podróży do Florencji związany jest list księcia, w którym prosi *aby szlachetni panowie raczyli wysłać jednego bądź dwóch służących naprzeciw orszakowi Bogusława X, aby ten niejako pod ich eskortą przybył do miasta*⁶⁰. Zaznacza on iż w ubiegłym roku udał się do świętego miasta Jerozolimy, następnie podążył *ad limina beatorum Petri et Pauli*, a teraz jego droga będzie wiodła przez Florencję i jej posiadłości⁶¹. List ów został wysłany z Viterbo⁶². Treść ta nie budzi zdziwienia, zwłaszcza jeżeli zestawia się go z wydarzeniami związanymi z Savonarolą we Florencji⁶³.

W drodze powrotnej książę został przyjęty przez cesarza, od którego otrzymał liczne przywileje⁶⁴. Powitanie Bogusława X powracającego do swego księstwa odbyło się w Gardzcu, a nazajutrz, 12 kwietnia 1498 r. powita żona Anna Jagiellonka. Wjazd księcia do Szczecina miał charakter uroczysty z udziałem cechów występujących ze swymi sztandarami, duchowieństwa oraz z odśpiewaniem *Te Deum*⁶⁵. *W kościele św. Ottona Bogusław zawiesił jako wota dary otrzymane od papieża oraz kazał rozdawać wśród biednych żywność i pieniądze z okazji zbliżających się świąt wielkanocnych*⁶⁶.

Warto pokrótce przeanalizować skutki, jakie miała pielgrzymka Bogusława poza rozslawieniem jego przygód po całej Europie. Bogusław X, będąc w Rzymie, uzyskał od papieża zgodę na objęcie stanowiska biskupa kamińskiego przez Marcina Karitha, który był długoletnim doradcą księcia⁶⁷. Było to zwycięstwo księcia, gdyż obsada

⁵⁹ M. Wehrmann, *Die Reise Herzogs Bogislaws X*, s.48.

⁶⁰ *Ein Schreiben Herzogs Boguslaw 10. von Pommern an die Signoria von Florenz. Viterbo (d. 21. Januar) 1498. Mitgeheilt von Dr. Georg Haag, „Baltische Studien“ t. 33:1883 s. 361.*

⁶¹ *Tamże*, s. 360–361; F. W. Barthold, *dz. cyt.*, s. 530.

⁶² *Ein Schreiben*, s. 361.

⁶³ Zob. szerzej B. Beuyś, *Florencja świat miasta–miasto świata. Życie miejskie w latach od 1200 do 1500*, Warszawa 1995 s. 224.

⁶⁴ Zob. szerzej Z. Boraś, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 176; Zob. też *Hausbuch*, s. 11.

⁶⁵ Z. Boraś, *Książęta Pomorza Zachodniego*, s. 176.

⁶⁶ *Tamże*, s. 176–177; Por. J. Bugenhagen, *dz. cyt.*, s.180; Zob. szerzej M. Wehrmann, *Die Reise Herzogs Bogislaws X*, s. 49.

⁶⁷ B. Wachowiak, *Główne etapy*, s. 47; Zob. M. Chorzępa, *Biskupstwo Kamińskie*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 7:1963 nr 1 s. 30.

tego biskupstwa była solą w oku książąt Pomorza Zachodniego⁶⁸. Poza tym nominacja była przykładem wynagradzania doradców księcia pracujących w dworskiej kancelarii⁶⁹. Ponadto pielgrzymka trwająca prawie dwa lata była widocznym świadectwem zamożności księstwa i sprawności zreformowanego budżetu państwa Bogusława⁷⁰. Nie należy zapominać o wzroście zainteresowań Bogusława X prawem rzymskim, co również było efektem pielgrzymki⁷¹.

Na peregrynację Bogusława X należy także patrzeć pod kątem polityki zagranicznej, a mianowicie zawitych kontaktów z Brandenburgią. Pobyt Bogusława na dworze cesarza Maksymiliana – podczas pielgrzymki do Ziemi Świętej – nie wyklarował wielu drażliwych spraw, np. kwestii udziału Bogusława X w sejmach Rzeszy⁷².

Dwuletnia podróż księcia pozwoliła mu na bliższe zapoznanie się z systemami rządzenia w innych państwach, np. w Rzeszy, sposobami funkcjonowania dworu cesarskiego, papieskiego, a także wzmocniła zainteresowania kulturalne Bogusława X, które miały wpływ na pozycję władcy w państwie. Dowodzi tego sprowadzenie profesora Piotra z Rawenny na Uniwersytet Gryfijski⁷³. W otoczeniu księcia znalazł się też Jan Kitscher⁷⁴, który opisał przygody Bogusława X pod-

⁶⁸ Por. T. Cieślak, *Bogusław X (1474–1523) twórca nowoczesnego państwa?*, „Przegląd Zachodni” R. 6:1950 nr 5/6 s. 431.

⁶⁹ B. Wachowiak, *Główne etapy*, s. 47.

⁷⁰ Należy zaznaczyć, że aby zdobyć fundusze na wyprawę Bogusław obłożył swych poddanych specjalnym podatkiem na wyprawę do cesarza, która przekształciła się w dwuletnią pielgrzymkę; Zob. szerzej T. Cieślak, *Z dziejów polityki Bogusława X wobec miast Pomorza Zachodniego*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” t. 17:1951 nr 3–4 s. 83.

⁷¹ Tenże, *Walka o chłopa na Pomorzu Zachodnim na przełomie XV i XVI wieku*, „Przegląd Zachodni” R. 6:1951 t. 1 nr 1–4 s. 117.

⁷² M. Szczaniecki, *Główne linie rozwoju feudalnego państwa zachodnio-pomorskiego. Część II (1478–1848)*, „Czasopismo prawno–historyczne” t. 8:1956 z. 1 s. 105.

⁷³ T. Cieślak, *Sprawa zbiegów chłopskich w interwencjach gdańskich Bogusława X*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” t. 16:1950 z. 1–4 s. 116.

⁷⁴ Zob. szerzej prace poświęcone tej postaci B. Wagner, *Kits(z)scher Johann(es)*, *Lexikon des Mittel–alters*, t. 5, München–Zurich 1991 s. 1189; G. Bauch, *Dr. Johann von Kitsscher. Ein meinsischer Edelmann der Renaissance*, „Neues Archiv für Sachsische Geschichte und Altertumskunde” Bd. 20:1899 s. 286–321.

czas jego pielgrzymki⁷⁵. Część historyków twierdzi, iż przebudowa księstwa była efektem pobytu w Rzymie⁷⁶.

Bogusław X Wielki pozostawił po sobie legendę złotych czasów, panowania silnego księcia, niestrudzonego rycerza, miłującego żonę męża, a nade wszystko władcy sprawiedliwego i przewidującego. Przeszedł do historii pod przydomkiem *Wielkiego*⁷⁷. *Za rycerza na skalę europejską uważany był tylko książę Bogusław X (...) Poczesne miejsce w opisach rycerskości Bogusława zajmowała osobowość księcia (pomijając już cechy fizyczne – potężny wzrost, urodę, doskonale zdrowie, które sprawiły, iż był to prawdziwy władca – rycerz). Od wczesnej młodości zdawał się znajdować pod opieką Opatrzności, co by wskazywało, że jest wybranцем losu*⁷⁸.

Aby uczcić księcia – wielkiego władcę – i jego umiłowaną małżonkę, w roku 1974 w Szczecinie dokonano uroczystego odsłonięcia pomnika Bogusława X i Anny Jagiellonki⁷⁹.

⁷⁵ L. Turek – Kwiatkowska, *Kultura umysłowa na Pomorzu Zachodnim od XVI do XVIII wieku*, w: *Regiony w dziejach Polski. Pomorze Zachodnie*, z. 3. *Polska i Pomorze Zachodnie w XVI–XVIII w.*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1994 s.71; Por. przypis nr 12.

⁷⁶ Z. Boras, *Bogusław X Wielki*, w: *Encyklopedia Szczecina*, red. T. Białecki, t. 1, Szczecin 1999 s.107.

⁷⁷ Kwestia przydomka księcia była poruszana także na łamach prasy popularno-naukowej E. Rymar, *Przydomki Gryfitów zachodniopomorskich*, „Mówią Wieki” R. 21:1978 nr 12 s. 36–37.

⁷⁸ L. Turek – Kwiatkowska, *Rycerstwo zachodniopomorskie. Geneza rycerstwa zachodniopomorskiego*, w: *Etos rycerski w Europie środkowej i wschodniej od X w. do XV w.*, red. W. Pelcz, J. Dudek, Zielona Góra 1997 s. 94–95.

⁷⁹ W. Szcepaniec, *Refleksje przy pomniku Bogusława X i Anny Jagiellonki w Szczecinie*, „Jantarowe Szlaki” R. 19:1976 nr 9 s. 46.